

МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТОПОНІМІЇ ВЕЛИКОЇ
БРИТАНІЇ

***Анотація.** Статтю присвячено питанню топонімії Великої Британії. Автор зосереджує увагу на морфологічних особливостях англійських топонімів. Виявлено, що найбільш поширеними є похідні та складні топоніми. Аналіз морфологічної структури топонімів проводився в контексті їх функціональних типів, запропонованих К. Елліотт.*

***Ключові слова:** топоніми, Велика Британія, морфологічна класифікація, типи топонімів, простий, складний, похідний топонім.*

***Аннотация.** Статья посвящена проблеме топонимии Великобритании. Автор акцентирует внимание на морфологических особенностях английских топонимов. Выявлено, что наиболее распространёнными являются производные и сложные топонимы. Анализ морфологической структуры топонимов производился в контексте их функциональных типов, которые были предложены К. Еллиотт.*

***Ключевые слова:** топонимы, Великобритания, морфологическая классификация, типы топонимов, простой, сложный, производный топоним.*

***Summary.** The article deals with the issue of Great Britain toponymy. The system of place-names is closely connected with the history of the country. The tradition of names giving is specific for each country. Place-names play an important role in the process of communication. The author focuses on the morphological specifics of English toponyms. The most prevalent toponyms are found to be derived and compound ones. C Smith distinguishes four groups of English toponyms according their structure: simple, derived, or derived, compound, and complex place-names. The morphological structure was analysed in the context of place-name functional types proposed by K. Elliott. Considered functionally there three types of English place-names. The first type*

is folk names, which is the name of a folk or people which became the name of their settlement. The second type of place-names is habitative; they contain the element which indicates human settlement. The third type is topographical names. They describe some feature of the landscape. Considered structurally, place-names of all the three types can be simple or compound. Simple names were usually local names applied to a single prominent feature of the landscape, typically a hill, valley or remains of a prehistoric or Roman fort. Other simple names exist because they were an outlying farm or dependency of a nearby village or farmstead. In this case, the local people had no need to identify the place more clearly. Compound names are composed of an adjectival element and a habitative or topographic element. These compound names make up the majority of place-names in England.

Keywords: *toponyms (place-names), Great Britain, morphological classification, types of toponyms, simple, compound, derived place-name.*

Актуальність проблеми. Інтерес до дослідження топонімів – явище не випадкове, воно продиктоване насамперед науковими і практичними міркуваннями і тим значенням, яке вони посідають у розв'язанні різних питань суспільних наук. Топоніми – явище суспільне. Вони, як і все, що дійшло до нас з найдавніших часів – пам'ятки матеріальної і духовної культури, мова, писемність, світогляд, звичаї та інше, – є продуктом суспільних відносин, відбиттям певної культури. Дослідження топонімів займається ціла низка наук. Так, наприклад, палеонтологія розшифровує назви на давніх картах та манускриптах, а за допомогою філології встановлюється співвідношення написання та вимови назв. Історія, археологія та соціологія забезпечують лінгвістичні дослідження ймовірним історико-суспільним контекстом виникнення та функціонування топонімів.

Аналіз джерел з досліджуваної проблеми. Великий внесок у розвиток англійської топонімії зробили шведський лінгвіст Е. Еквол, англійський лінгвіст Р. Коатс, англійський топоніміст М. Геллінг. Також

дослідженням топонімів займались такі англійські та американські лінгвісти, як О. Падел, Р. Ремсей, А. Сміт, Г. Стюардт, В. Уотсон та ін.

Варто зазначити, що у топонімі, як і в будь-якому іншому слові, нерозривно існує єдність змісту і форми. Сучасна топонімія Великої Британії, у всьому розмаїтті її форм, являє собою результат багатовікового розвитку назв. Підходячи до проблеми структури англійських топонімів, у загальному плані дослідження топонімічної системи, необхідно при аналізі конкретних найменувань одночасно враховувати два моменти: сучасний склад топонімів, як синхронічний чинник, і процес їх утворення як діахронічний чинник. Існування проблем членування і топонімічного словотворення змушує далі вийти за межі аналізу одного окремо взятого топоніма і перейти до встановлення місця даної одиниці в ряді інших, і виявлення найбільш продуктивних способів творення топонімів та можливих шляхів їх створення в сьогоденні і майбутньому. Як і семантична, морфологічна форма має певну екстралінгвістичну обумовленість. У різні епохи розвитку мови та чи інша структура і той чи інший спосіб творення топонімів стають найбільш продуктивними. Головне положення синхронічного дослідження полягає в тому, що сучасний склад топоніма може повністю заперечувати первинну зафіксовану морфологічну його структуру. Топонім потенційно можна розкласти на складові частини, у такому випадку його називають складним. І через те, що можливість розкладання топоніма на частини припускає особливу вмотивованість його семантики, то знову підтверджується єдність форми і змісту [1, с. 112].

Мета даної статті – розглянути морфологічні особливості топонімів Великої Британії.

Виклад основного матеріалу. Більшість морфологічних класифікацій з-поміж англійських топонімів виділяють два типи: прості назви (ті, що складаються з одного елемента) та складні назви (ті, що

складаються з двох, а іноді й з трьох елементів). Прості назви зазвичай вживаються для локальної єдиної видатної риси ландшафту, як правило, пагорба, долини або доісторичних залишків римської височини. Інші прості назви означають віддалену ферму або прилегле селище. У цьому випадку місцевим людям було зрозуміло, про що йдеться мова і не було потреби в додатковому поясненні. Складні назви складаються з ад'єктивного елемента і топографічного елемента, або елемента, що позначає житло. Більшість топонімів Англії є саме складними.

К. Сміт (Smith) за структурою виокремлює чотири групи англійських топонімів:

1) прості (simple place-names) назви. Такі топоніми складаються з одного елемента та є результатом або повного спрощення (tring - давньоанглійське *treo* + *hangra*; Iden - давньоанглійське *ig* + *denn*), або змін у складі спочатку односкладних назв (Ore). У цю групу також входить невелика кількість найменувань, що складаються з однієї основи, і безпосередньо співвідносяться зі словом сучасної мови (Bath, Cliff);

2) назви, які можуть бути позначені як похідні (derived (affixed) place-names), тобто складаються з твірної основи і топонімічного суфікса (Oakleigh, Fordwich) або топонімічного напівафікса (Clifford, Elmstead). Помітне місце посідають топоніми, що характеризуються умовною членимістю. У них виділяються ті ж суфікси (Ulwham, Rochester) і напівафікси (Esholt, Ulcombe), а початкова частина не має значення на сучасному етапі розвитку мови. В межах даної групи є також 3-складові топоніми, в яких виділяються два суфікса (Loddington, Framlington). Можна виділити назви, сучасний стан яких відображає різні стадії процесу спрощення (Sleagill, Stonor, Ryon, Riccal). Ці топоніми не піддаються членуванню, через те, що їх удавана двоскладність не підкріплюється аналогіями в сучасній мові.

3) складні топоніми (compound place-names), що складаються з двох морфем, які виступають в якості основи слова (Beambridge, Ninebanks).

4) складені топоніми різних видів (complex place-names). Найбільше поширення одержують вторинні полілексемні топоніми, які будуються на основі раніше існуючих топонімів шляхом додавання атрибутивних ознак (Cool Aston, Cold Aston). У цих випадках зазвичай виникають протиставлення: Little – Great, East – West, Nether – Over, North – South, Lower – Upper, Magna – Parva, Inferior – Superior [6, с. 16].

К. Елліотт (Elliott) виділяє три функціональні типи англійських топонімів і аналізує морфологічну структуру кожного типу, використовуючи опозицію «простий – складний». Перший тип – народні назви (folk names), тобто такі, які утворилися від назви народу або народності, які проживали у тій чи іншій місцевості. Наприклад, *Essex* “territory of East Saxons” (територія східних саксів) [3; 4, с. 124]. Ці назви зазвичай доволі давні. Другий тип – назви за місцем проживання (habitative name). Такі назви містять елемент, який вказує на поселення людей. Назви за місцем проживання можуть бути як простими, так і складними. Так, *Wick* (Avon) простий топонім, який означає “the dwelling, the specialized farm or trading settlement” [4, с. 358]. В якості прикладу складного топоніми такого типу можна навести *Crosby* значення якого “village where there are crosses” [4, с. 97]. І третій тип – топографічні назви (topographical name), які описують риси ландшафту. Топографічні назви також можуть бути як простими (*Wawne* – “quaking bog or quagmire”), так і складними (*Ottershow* – “small wood frequented by otters) [4, с. 349, 250].

Морфологічна структура топонімів пов’язана з етимологією. Так, наприклад, давньоанглійський елемент *ceaster* у складних топонімах походить від латинського *castra*. Він вживається або в поєднанні з давніми визначальними компонентами, найчастіше кельтського походження

(*Chinchester, Winchester, Silchester*), або з кельтськими назвами річок (*Doncaster, Colchester, Lancaster*), або самотійно (*Chester*) [3].

Деякі кельтські назви мають у своєму складі так звані “інверсійні складні слова” (*inversion compounds*), в яких ад’єктивний елемент є не першим, а другим. Наприклад, *Pensax* означає “hill of the Anglo-Saxon” (схил англо-саксів або англо-саксонський схил) [4, с. 256].

Більшість англійських топонімів мають давньоанглійське походження, у тому числі й три вищезазначені типи топонімів. Народні назви виникли на самих ранніх етапах англо-саксонського заселення. Назви за місцем проживання та топографічні назви формувалися протягом усього англо-саксонського періоду.

Народні назви складають невелику, але важливу групу англійських топонімів. Оскільки вони утворилися від назви народів, які проживали на території, то вони містять елемент “*settlers*”, який означає «поселенці» та “*folk*”, який означає «народ»: *Suffolk* – “the south folk” [5, с. 99], *Dorset* – “settlers of the Dorn” [4, с.108], *Wessex* – “the west Saxons” [4, с. 352], *Northumberland* – “the people north of the Humber River” [5, с. 93].

Особливим типом утворення народних топонімів є, наприклад, *Hastings* та *Reading*. Давньоанглійське закінчення *ingas* означає “the descendants, followers or people of” (нащадки, послідовники або народ) [2, с. 64]. Тобто ці дві назви означають “the people of Haesta” та “the people of Reada”. У першому випадку ми спостерігаємо форму множини, а у другому – множина була втрачена. Складні назви з компонентом *ingas* можуть також утворюватися з топографічним терміном, тобто словом, що характеризує місцевість: *Avening* (“people living by the river Avon”) [4, с. 18], *Epping* (“the upland people”) [5, с. 107].

З-поміж назв за місцем проживання більшість є складними, але деякі елементи з’являються і в простих топонімах, наприклад, *Burh, Ceaster*. Дані назви могли вживатися в різних місцевостях і для того, щоб

ідентифікувати їх почали використовувати ад'єктивний елемент: *Burg in Suffolk, Bury in Cambridgeshire, Castor in Cambridgeshire, Chester in Cheshire* [3].

Складні англійські назви за місцем проживання зазвичай містять кінцевий елемент, що вказує на поселення людей. Найбільш розповсюджені давньоанглійські елементи цього типу – це *tun* “enclosure, farmstead, village, manor, estate” та *ham* “homestead, village, manor, estate” [4, с. 381, 384]. Як правило, елементи, що означають місце проживання знаходяться на другій позиції, хоча можна зустріти складні топоніми такого функціонального типу з елементом, що означає місце проживання на початковій позиції. Наприклад, *Tonbridge* складається з елементів *tun* та *bricg*, що означає “bridge belonging to the estate or manor” [4, с. 332], *Wickmere* складається з *wic* та *mere* зі значенням “pool by dwelling or dairy farm” [4, с. 358].

У більш типовій моделі назв за місцем проживання перший елемент є ад'єктивним, який може походити з цілої низки лексем, включаючи власні імена, розмір, колір, напрям, топографічний елемент (річки, ліси, назви тварин тощо), будівлі. Наприклад, *Hildersham* – “homestead of a man called Hildric” [4, с. 370], *Homerton* – “farmstead of a woman called Hunburgh” [4, с. 132], (власні імена), *Narborough* – “north stronghold” [4, с. 238], *Westcote* – “westerly cottage(s)” [4, с. 352] (напрямок), *Whitby* – “white stronghold or manorhouse” [4, с. 356] (колір), *Fenwick* – “dwelling or (dairy) farm in a fen or marsh” [4, с. 130], *Compton* – “farmstead or village in a valley” [4, с. 88], *Dunton* – “farmstead on a hill” [4, с. 112] (ландшафт), *Exton* (Somerset) – “on the river Exe” [4, с. 125], *Frampton* – “on the river Frome” [4, с. 136] (річки), *Ashwick* – “from the presence of ash trees” [4, с. 15], *Mapledurham* – “the presence of maple trees” [4, с. 222], *Brompton* – “the presence of broom” [4, с. 54] (рослини), *Shipdham* – “flock of sheep” [4, с. 294], *Foxton* – “the presence of foxes” [4, с. 135] (тварини), *Sapperton* –

"farmstead of the soapmakers or soapmerchants" [4, с. 285], *Milton* – "farmstead or village with a mill" [4, с. 231] (виробництво), *Burham* – "homestead near the fortified place" [4, с. 59] (будівлі) [3].

Топографічні назви також можуть бути простими і складними. Прикладом простих є *Lea* (*leah* – "wood, woodland clearing or glade, later pasture, meadow") [4, с. 382] *Eye* (*eg* – "island, land partially surrounded by water, dry ground in a marsh, well-watered land, promontory") [4, с. 382]. Більшість топографічних топонімів є складними, до складу яких входить початковий ад'єктивний елемент та топографічний елемент, такий як *leah* та *eg*. Ад'єктивні елементи можуть означати власні імена (*Edgmond* – "hill of a man called Ecgmund" [4, с. 117],), кольори (*Grinlow* – "green hill or mound" [4, с. 149]), типи ґрунту (*Stanfield* – "stony open land" [4, с. 306]), розташування (*Upwood* – "higher wood" [4, с. 340], *Dalwood* – "wood in a valley" [4, с. 102]), назви дерев (*Oakley* – "wood or clearing where the oak-trees grow" [4, с. 246]), інших рослин (*Gorsley* – "woodland clearing where gorse grows" [4, с. 146]), назви тварин (*Shiplake* – "hill where calves graze" [4, с. 64]), пташок (*Dunnockshaw* – "small wood or copse frequented by hedge-sparrows" [4, р. 111]) тощо.

Висновки. Таким чином, з точки зору морфологічної класифікації топонімів найбільш широко представлені похідні та складні назви. Специфіка топонімії створює необхідність комплексного дослідження: звернення особливої уваги на взаємозалежність між реальними географічними властивостями даного об'єкта (населеного пункту) і особливостями слова, що його називає (топоніма); найменувань, які характеризують різні історичні епохи тощо.

Список використаної літератури

1. Кубрякова Е. С. Общее языкознание. Внутренняя структура языка / Е. С. Кубрякова, Г. Л. Мельников. – М. : Просвещение, 1972. – 312 с.

2. Cameron K. English Place-Names / K. Cameron. – London : Batsford, 1961.
3. Elliott K. A Survey of the History of English Place-Names / K. Elliott. – Available at : heraldry.sca.org/names/engplnam.html.
4. Mills A.D. A Dictionary of English Placenames / A.D. Mills. – New York : Oxford University Press, 1991.
5. Reaney P.H. The Origin of English Place-Names / P.H. Reaney. – London : Routledge and Kegan Paul, 1960.
6. Smith C.C. The survival of British Toponymy / C. C. Smith. – 1980. – C. 15 – 27.